

Ewolucja pojęcia dóbr kultury w konwencjach UNESCO

Evolution of the concept of cultural property in UNESCO Conventions

Abstract

The article presents the evolution of the concept of cultural property in public international law from the protection focused solely on tangible cultural property during armed conflict to preservation of intangible cultural heritage. The analysis of the development is based on the UNESCO conventions and identifies factors that have influenced the gradual broadening of the notion.

Keywords

cultural property, cultural heritage, UNESCO

1. Wprowadzenie

Współcześnie dobra kultury¹ są postrzegane jako wspólny interes ludzkości – dobro ten należy chronić niezależnie od sytuacji geopolitycznej państw czy powiązania z wartościami danego narodu. Ten pogląd ulegał jednakże modyfikacjom wraz z rozwojem prawa międzynarodowego. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ewolucji pojęcia „dóbr kultury” w prawie międzynarodowym wobec nowych wyzwań i współczesnych zagrożeń.

Zainteresowanie społeczności międzynarodowej dziedzictwem kulturowym, a w szczególności jego ochroną, można obserwować przynajmniej od końca II wojny światowej – było to związane z ogromem zniszczeń zabytków architektonicznych oraz dzieł sztuki. Szczególne znaczenie dla rozwoju ochrony dziedzictwa kulturowego miała

¹ Pojęcie „dobra kultury” i „dobra kulturalnego” są tożsame. Stosowana terminologia odzwierciedla pojęcia użyte w poszczególnych konwencjach wskazanych w artykule, między którymi zaistniały różnice w tłumaczeniu (ang. *cultural property*).

wyspecjalizowana organizacja w Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, dalej: UNESCO), która od momentu jego powstania przyczyniła się do powstania i zawarcia szeregu umów międzynarodowych. Druga połowa XX wieku i początek XXI wieku odznaczyły się intensywnym rozwojem ochrony dóbr kultury. Zawarte wówczas porozumienia miały na celu odpowiedzieć na coraz to nowe wyzwania stawiane przez współczesność oraz rosnącą świadomość potrzeby ochrony nieustannie poszerzającego się kręgu dóbr. Stanowią one konieczny punkt odniesienia w prowadzonych rozważaniach.

2. Pojęcie dóbr kulturalnych w konwencji UNESCO z 1954 r.

Pojęcie dóbr kulturalnych po raz pierwszy w prawie międzynarodowym pojawiło się w konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 roku². Powołana umowa stanowiła odpowiedź na zniszczenia dokonane w trakcie II wojny światowej. Dla społeczności międzynarodowej stało się jasnym, że należy stworzyć system ochrony dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych, a mógł on powstać jedynie w drodze międzynarodowego konsensusu. Zmianom sprzyjał także ówczesny dynamiczny wzrost zainteresowania międzynarodowej opinii publicznej prawami człowieka oraz prawem humanitarnym³.

W rezultacie UNESCO w zaledwie trzy lata po powstaniu organizacji wszczęło prace nad stworzeniem ww. instrumentu prawnego⁴, przy czym jednym z głównych zadań przyświecających organizacji było stworzenie uniwersalnie akceptowanej definicji dobra kulturalnego, które stanowiłoby wartość samą w sobie, podlegającą ochronie niezależnie od pozostałych wartości⁵. W toku prac postanowiono, iż wobec wcześniejszych nieudanych prób ustanowienia skutecznego systemu ochrony, definicja dóbr kultury objętych umową powinna być węższa, w celu zapewnienia jak najszerszej akceptacji konwencji na arenie międzynarodowej⁶.

² Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46 poz. 212), (dalej: konwencja haska z 1954 r.).

³ J. Toman, *The Road to the 1999 Second Protocol*, [w:] N. van Woudenberg, L. Lijnzaad (red.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict*, Leiden 2010, s. 3.

⁴ Rezolucja 6.42 UNESCO, UNESCO General Conf., Bejrut 1948, 3rd, (3C/Resolution, 3 C/110 (II)).

⁵ F. Francioni, *The Evolving Framework for the Protection of Cultural Heritage in International Law*, [w:] S. Borelli, F. Lenzerini (red.), *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity*, Leiden 2012, s. 7.

⁶ R. O'Keefe, *The Protection of Cultural Property in Armed Conflict*, Cambridge University Press 2006, s. 101–102.

Definicję dóbr kulturalnych zawarto w art. 1 konwencji haskiej z 1954 roku. Jako „dobra kulturalne” uznaje ona „dobra ruchome lub nieruchome, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturowego narodu, a także gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie ww. dóbr, a także ośrodki obejmujące znaczną ich ilość”⁷. Tym samym zgodnie z definicją legalną tego pojęcia dobrami kulturalnymi objętymi ochroną w trakcie konfliktów zbrojnych są zarówno dobra nieruchome, jak też ruchome, pod warunkiem, że można im przypisać wielką wagę dla dziedzictwa kulturowego narodu. Konwencja wyklucza wartość materialną jako przesłankę kwalifikującą dane dobro jako dobro kulturalne⁸.

Konwencja haska z 1954 r. po raz pierwszy uznała międzynarodową wartość dziedzictwa kulturalnego jako dziedzictwa całej ludzkości⁹. Aby jednak przypisać danemu dobru cechy wskazane w art. 1 konwencji haskiej z 1954 r., powinno być ono wpiętych rozpoznane jako dziedzictwo kulturalne danego narodu. Pozostawiło to więc państwom-stronom konwencji swobodę decydowania o tym, czy dane dobro uznaje się za takie dziedzictwo, czy też nie¹⁰. Mimo to, biorąc pod uwagę zakres definicji z art. 1 i treść preambuły, konwencja haska z 1954 r. jest uznawana za zgodną z tzw. modelem kulturowego internacjonalizmu¹¹. Istotą tego modelu jest fakt, iż dobra kulturalne są chronione w związku z wartościami, które niosą dla ludzkości, w celu zachowania różnorodności wkładu wszystkich narodów w cywilizację świata.

3. Ochrona dóbr kultury na czarnym rynku – pierwszy krok ku ochronie dziedzictwa kulturowego w czasie pokoju

Kolejnym etapem rozwoju pojmowania dóbr kulturalnych było zawarcie w 1970 r. konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazania, a także zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury¹². Konwencja

⁷ Art. 1, konwencja haska z 1954 roku.

⁸ F. Francioni, *op. cit.*, s. 7.

⁹ Zgodnie z treścią preambuły do konwencji haskiej z 1954 r.: „Strony [...] przeświadczono, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej”.

¹⁰ K. Chamberlain, *War and Cultural Heritage: An Analysis of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Even of Armed Conflict and its Two Protocols*, Leicester 2004, s. 103.

¹¹ J. H. Merryman, *Two Ways of Thinking about Cultural Property in the event of Armed Conflict*, „American Journal of International Law” 1986, Vol. 80, s. 842.

¹² Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106), (dalej: konwencja UNESCO z 1970 r.).

ta była swoistą odpowiedzią na rosnący problem kradzieży i nielegalnego wywozu dóbr, w tym zwłaszcza dzieł sztuki skradzionych w latach 30. oraz podczas II wojny światowej na terenie Europy. Według szacunków w latach 80. czarny rynek dzieł sztuki podchodzących z nielegalnych źródeł stał się drugim co do wielkości na arenie międzynarodowej, zaraz po handlu narkotykami¹³.

Twórcy konwencji UNESCO z 1970 r. stanęli wobec tego przed bardzo trudnym zadaniem, ponieważ musieli połączyć przeciwstawne sobie postulaty wysuwane przez poszczególne państwa na arenie międzynarodowej¹⁴. Z jednej strony należy wskazać kraje będące zwolennikami jak najsilniejszej ochrony dóbr kultury oraz lobbujące za zastosowaniem retroaktywnej mocy konwencji (w większości były to jednak państwa uznawane za gorzej rozwinięte, posiadające znaczące zbiory dóbr kultury¹⁵), z kolei po przeciwnej stronie znalazły się te, które miały istotny udział w wymianie dzieł sztuki na arenie międzynarodowej, w szczególności Stany Zjednoczone oraz państwa Zachodniej Europy¹⁶. Opowiadały się one za tezą, iż zbyt restrykcyjne zobowiązania poważnie ograniczyłyby rozwój legalnego obrotu dzieł sztuki oraz skłaniały się raczej ku tworzeniu obowiązków opartych o współpracę pomiędzy stronami konwencji¹⁷.

W efekcie zdecydowano się na uwzględnienie w większym stopniu postulatów drugiej grupy państw. Mimo odwołania w preambule do wartości związanych z potrzebą ochrony dóbr kultury w interesie narodowym oraz międzynarodowym, konwencja jest uznawana raczej za opartą na modelu kulturowego nacjonalizmu¹⁸.

Dobra objęte ochroną są zdefiniowane w art. 1 konwencji UNESCO z 1970 r. jako „dobra kultury”. W przeciwieństwie do definicji zawartej w konwencji haskiej z 1954 r. definicja prawna dóbr z konwencji UNESCO jest zamknięta i wyczerpująca. Doktryna wskazuje, iż w związku z brakiem pełnego kompromisu co do zakresu zobowiązań państw wobec handlu dziełami sztuki jest to sytuacja zrozumiała. Strony konwencji haskiej z 1954 r. były w pełni zgodne co do potrzeby ochrony dóbr kulturalnych w trakcie konfliktów zbrojnych, przez co zakres dóbr kulturalnych objętych ochroną sformułowano w sposób otwarty, umożliwiając jego rozwinięcie poprzez wykładnię¹⁹.

¹³ L. J. Harris, *From the Collector's Perspective: The Legality of Importing Pre-Columbian Art and Artifacts*, w: P. M. Messenger, *The Ethics of Collecting Cultural Property: Whose Culture? Whose Property?*, Albuquerque 1999, s. 155.

¹⁴ T. Kono, S. Wrška, *International Legal Framework*, [w:] T. Kono, *The Impact of Uniform Laws on the Protection of Cultural Heritage and Preservation of Cultural Heritage in the 21st Century*, Leiden 2010, s. 34.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ S. A. Williams, *The International and National Protection of Movable Cultural Property*, New York City 1978, s. 187.

¹⁸ J. H. Merryman, *op. cit.*, s. 842.

¹⁹ L. V. Prott, P. J. O'Keefe, *Law and the Cultural Heritage*, Vol. 3, Butterworth 1989, s. 729.

Aby jednak uznać dane dobro za dobro kultury na podstawie art. 1 konwencji UNESCO z 1970 r., konieczne jest dokonanie dwustopniowego testu. Wpierw państwo będące stroną konwencji musi określić, czy dane dobro jest uważane za mające znaczenie – ze względów religijnych lub świeckich – dla takich dziedzin jak archeologia, prehistoria, literatura, sztuka lub nauka oraz czy należy do kategorii dóbr wskazanych w art. 1²⁰. Tym samym po raz kolejny pozostawiono tu państwom swobodę co do określenia, które dobra powinny być objęte ochroną. Dodatkowo, dobro kultury musi być w pewnym stopniu połączone z danym narodem poprzez przynależność do poszczególnych kategorii wskazanych art. 4 konwencji, m. in. w wyniku odkrycia danego dobra kultury na terytorium krajowym bądź też jego wytworzenia²¹. Co istotne, żadna z kategorii nie uzależnia spełnienia kryterium powiązania z narodem od przesłanki posiadania danego dobra na własność.

Pomimo faktu, iż konwencja UNESCO z 1970 r. nie była tak rewolucyjna w kwestii zdefiniowania zakresu pojęcia dóbr kultury, istotne jest, że jako pierwsza uregulowała kwestię ochrony dóbr w międzynarodowym obrocie dziełami sztuki również w okresie pokoju.

4. Dobra kultury jako wspólne dziedzictwo kulturalne w konwencji UNESCO z 1972 r.

Wyżej omówione konwencje, mimo wkładu w rozwój pojęcia dóbr kultury, miały ograniczony zakres zastosowania. Rewolucyjna w tym aspekcie była konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku²².

Konwencja ta była niejako efektem dwóch szeroko omawianych w ówczesnym czasie przypadków prób ocalenia przez społeczność międzynarodową zabytków kultury: świątyni Abu Simbel, którym groziło zniszczenie w związku z budową zapory wodnej na Nilu, oraz ochrony przed zatopieniem historycznej części Wenecji. Współpraca państw, która polegała na wsparciu finansowym i technologicznym, miała charakter precedensowy. Zdecydowano się wówczas na stworzenie mechanizmu prawnego zapewniającego skuteczną ochronę zabytków oraz utrzymanie współpracy w tym zakresie pomiędzy państwami.

²⁰ Zob.: art. 1, konwencja UNESCO z 1970 roku.

²¹ *Ibidem*, art. 4.

²² Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej 17. sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190), (dalej: konwencja UNESCO z 1972 r.).

W powołanej konwencji postanowiono posłużyć się zupełnie nowym pojęciem dóbr objętych ochroną – „światowym dziedzictwem kultury”. Sformułowanie to jest niezwykle istotne dla rozumienia przedmiotu ochrony. Pojęcie „dziedzictwa” odnosi się do dobra o historycznej wartości, w tym o wartości dla przyszłych pokoleń²³. Wskazuje się również, iż pojęcie „dziedzictwa”, w przeciwieństwie do pojęcia „dobra”, znaczenie rozszerza zakres ochrony. Część doktryny wysuwa wręcz tezę, iż pojęcie „dziedzictwa” może zawierać nie tylko obiekty fizyczne, ale również dobra niematerialne²⁴.

Zastosowanie pojęcia „światowego dziedzictwa” w dziedzinie dóbr kulturalnych oznacza, iż statusu danego dobra nie można pozostawić do uznania państwu²⁵. Zasada ta nakazuje odniesienie się do wspólnego interesu społeczności międzynarodowej, w szczególności w związku z zachowaniem i korzystaniem z dziedzictwa kultury²⁶. Bezpośrednie jej odzwierciedlenie można znaleźć w preambule konwencji, która odnosi się do „dziedzictwa wszystkich narodów świata” i stanowi, iż zachowanie dziedzictwa kultury ma znaczenie „dla wszystkich narodów świata [...] bez względu na to, którego narodu są one własnością”²⁷. Powoduje to, iż ochrona została wzniesiona na poziom ponadnarodowy, niezależny od narodowych koncepcji dotyczących poszczególnych dóbr kulturalnych²⁸.

Ustanowienie ochrony dóbr kultury jako światowego dziedzictwa ludzkości jest połączeniem interesów poszczególnych państw w ochronie narodowego dziedzictwa kultury z interesem całej społeczności międzynarodowej, w tym również mniejszości narodowych bądź etnicznych, w celu ochrony wszelkich dóbr mających wyjątkową wartość dla całej ludzkości. Zasada stała się precedensem względem wcześniejszego powszechnego postrzegania dóbr kultury poprzez pryzmat własności i wartości ekonomicznej²⁹.

W tym kontekście należy również podkreślić, że konwencja UNESCO z 1972 r. wyróżnia aż dwa typy dóbr objętych ochroną: dziedzictwo kulturalne zdefiniowane w art. 1 oraz, co jest precedensem, dziedzictwo naturalne, wskazane w art. 2 konwencji; razem tworzą one światowe dziedzictwo. Artykuł 1 konwencji jako „dziedzictwo kulturalne” wskazuje zabytki, zespoły budowli oraz miejsca zabytkowe mające wyjątkową powszechną wartość³⁰. Kluczową przesłanką do przypisania danego dobra do kategorii dziedzictwa kulturowego jest każdorazowo wyróżnienie cechy wyjątkowej powszechnej

²³ A. A. Yusuf, *Article 1, Definition of Cultural Heritage*, [w:] F. Francioni, F. Lenzerini, *The 1972 World Heritage Convention – A Commentary*, Oxford University Press 2008, s. 27.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ F. Francioni, *The Evolving Framework...*, s. 18.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Zgodnie z preambułą konwencji UNESCO z 1972 roku.

²⁸ T. Kono, S. Wrška, *International Legal Framework*, s. 45.

²⁹ F. Francioni, *The 1972 World Heritage Convention: An Introduction*, [w:] F. Francioni, F. Lenzerini, *The 1972 World Heritage Convention – A Commentary*, Oxford 2008, s. 3–4.

³⁰ Art. 1 konwencji UNESCO z 1972 roku.

wartości. Mimo rewolucyjnego podejścia do ochrony dóbr kultury wymóg ten znacznie ogranicza zakres ochrony. Można to zauważyć przy zestawieniu definicji dóbr kulturalnych z konwencji haskiej z 1954 r. z definicją dziedzictwa kulturalnego – obie definicje są w swym zakresie oraz konstrukcji podobne (obie definicje są otwarte), jednakże konwencja haska rozszerza ochronę również na dobra ruchome oraz nie uzależnia ochrony od przesłanki wyjątkowej powszechnej wartości, a ogranicza się jedynie do sformułowania przesłanki wagi dla dziedzictwa kulturalnego narodu (również, zgodnie z Preambułą, dla ludzkości). Tym samym ruchome dobra kulturalne nie są objęte ochroną konwencji UNESCO z 1972 roku. Z drugiej strony mogą one być objęte ochroną poprzez konwencję UNESCO z 1970 r. bez potrzeby spełnienia przesłanki „wyjątkowej powszechnej wartości”.

5. Podwodne dziedzictwo kulturowe

Kolejnym etapem w rozwoju pojęcia dóbr kulturalnych było podpisanie przez poszczególne państwa w 2003 r. konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego³¹. Wydawać by się mogło, iż jest to swego rodzaju *novum* na arenie międzynarodowej, jednakże idea stworzenia kompleksowej ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego z pomocą międzynarodowego wiążącego narzędzia powstała wcześniej – już w 1956 roku UNESCO wydało rekomendację dotyczącą reguł odnoszących się do archeologii oraz wykopalisk³². Następnie ponownie poruszono kwestię podwodnego dziedzictwa kultury w konwencji o prawie morza³³. Jednakże złożone ramy konwencji, której głównym celem było uregulowanie ogólnych kwestii związanych z prawem morskim, nie nadawały się do określenia sytuacji prawnej podwodnego dziedzictwa kulturowego. W związku z powyższym, UNESCO i poszczególne państwa wszczęły pracę nad odrębnym instrumentem prawnym regulującym niniejszą kwestię.

Głównym celem konwencji jest zachowanie i ochrona podwodnego dziedzictwa kulturalnego na rzecz całej ludzkości³⁴. Definicję pojęcia można znaleźć w art. 1 konwencji, który wskazuje, iż ochroną objęte są wszelkie ślady człowieka mające charakter

³¹ Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego sporządzona 15 października 2001 r. w Paryżu, (Records of the General Conference, 31st session; 31 C/Resolutions), (dalej: konwencja UNESCO z 2001 r.).

³² Zob.: Rekomendacja UNESCO z 1956 r. w sprawie międzynarodowych zasad dotyczących wykopalisk archeologicznych, tekst dostępny w Internecie: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13062&URL_DO=_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 6.01.2019 r.].

³³ Zob. art. 149 i art. 303 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543).

³⁴ Zob. art. 2(1) oraz preambuła konwencji UNESCO z 2001 roku.

kulturalny, historyczny lub archeologiczny, które znajdowały się pod wodą, w całości lub częściowo, przez okres co najmniej 100 lat³⁵.

W porównaniu do wcześniej przedstawionych koncepcji, pomimo ograniczenia przesłanki okresu, definicja pojęcia jest dosyć szeroka. Stanowi o tym posłużenie się pojęciem „dziedzictwa kulturalnego” oraz odwołanie się do wartości ze względu na całą ludzkość. Jednakże, biorąc pod uwagę fakt, iż ochroną objęte są przeważnie obiekty znajdujące się na pełnym morzu, tym samym wyjęte spod suwerennych terytoriów państw, nie jest to zaskakujące, iż nie podnoszono w tej materii sprzeciwu.

Konwencja UNESCO z 2001 r., mimo wąskiego zastosowania, stanowi jeden z dowodów na bezsporne uznanie na arenie międzynarodowej zasady dziedzictwa kulturowego oraz istnienia zobowiązań po stronie państw do jego zachowania i ochrony.

6. Niematerialne dobra kultury

Istotny wpływ na ewolucję pojęcia dóbr kultury miała konwencja UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego³⁶. Dotychczas koncepcje odnoszące się do dóbr kultury były powiązane z własnością materialną. Klasyczne rozumienie ochrony własności dotyczy jedynie obiektów fizycznych, ruchomych bądź nieruchomych. Pojęciu niematerialnych dóbr kulturalnych bliżej jest do własności intelektualnej. Jednakże w tej dziedzinie ochrona skupia się na prawach samego autora danego utworu i łączy przede wszystkim z kwestiami finansowymi związanymi z ich wykorzystaniem³⁷.

W związku z powyższym UNESCO wszczęło prace nad stworzeniem instrumentu, który skupiałby się na ochronie i zachowaniu dziedzictwa naturalnego. Dla wielu państw, w szczególności tych rozwijających się, oraz dla mniejszości etnicznych, niematerialne wytwory kultury stanowią część ich tożsamości, niezbędne do zachowania ich indywidualnego charakteru. Niosą ze sobą wartości historyczne ważne dla danego narodu bądź mniejszości. Tym samym, zgodnie z ogólnie przyjętą definicją, można przypisać im charakter „dziedzictwa kulturowego”.

Kolejnym istotnym czynnikiem prowadzącym do zawarcia przedmiotowej konwencji było postępujące współcześnie zjawisko globalizacji, które zagraża praktykowaniu tradycyjnych zwyczajów w ramach wytworów kultury przez dane grupy ludności, w szczególności poprzez podążanie przez młodych ludzi za kulturą globalną, opartą

³⁵ *Ibidem*, art. 1.

³⁶ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018), (dalej: konwencja UNESCO z 2003 r.).

³⁷ F. Francioni, *The Evolving Framework...*, s. 21.

głównie na modelu anglo-amerykańskim³⁸. W przeciwieństwie do wyżej przedstawionych konwencji zagrożeniem dla niematerialnych dóbr materialnych nie są bezprawne działania państw bądź jednostek czy też poświęcanie dóbr dla zysku – jest to zaniedbanie i obojętność. Bezpośrednio wskazuje na to preambuła konwencji, która opisuje procesy globalizacji i przemian społecznych jako „zagrożenie [...] degradacji, wyginięcia i zniszczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego”³⁹.

Konwencja UNESCO z 2003 r. podkreśla interes całej ludzkości w ochronie niematerialnego dziedzictwa kultury⁴⁰. Tym samym celem konwencji nie jest zabezpieczenie bezpośrednich interesów państw będących stronami tejże umowy, ale zachowanie i ochrona dóbr jako odzwierciedlenie różnorodności kulturalnej społeczności międzynarodowej. Definicję pojęcia można znaleźć w art. 2, który wskazuje, iż jako niematerialne dziedzictwo należy uznać wszelkie „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności [...], które wspólnoty, grupy, [...] i jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”⁴¹. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż odniesiono się do dziedzictwa szeroko rozumianych grup oraz wspólnot, co pozwala na objęcie ochroną dziedzictwa wytworzonego przez mniejszości narodowe bądź etniczne, niezależnie od uznania ich przez poszczególne państwa. Dowodzi to współczesnej akceptacji modelu internacjonalizmu kulturowego.

Warto jednak wspomnieć, że konwencja była krytykowana za wprowadzony system instytucjonalny, który opiera możliwość wpisu na listę dziedzictwa kulturowego danych dóbr jedynie przez poszczególne kraje. Powoduje to, iż w praktyce objęcie ochroną danych dóbr wciąż pozostaje w granicach uznania państwa⁴². Mimo to konwencja UNESCO z 2003 r. jest pierwszym wiążącym instrumentem prawa międzynarodowego, który obejmuje ochronę niematerialnych dóbr kulturalnych względem postępującego zjawiska globalizacji. Tym samym odpowiada ona na współczesne problemy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, w szczególności wobec mniejszości etnicznych i narodowych. Istotne jest tu samo rozpoznanie wartości dóbr materialnych jako przedmiotu ochrony w prawie międzynarodowym. Ponadto konwencja w pełni odzwierciedla model internacjonalizmu kulturowego.

³⁸ T. Scovazzi, L. Westra, *The Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage According to the 2003 UNESCO Convention: The Case of First Nations of Canada*, „Inter Gender” 2017, Vol. 1, Issue 2, s. 27.

³⁹ Preambuła konwencji UNESCO z 2003 roku.

⁴⁰ Zob. art. 19 konwencji UNESCO z 2003 roku.

⁴¹ *Ibidem*, art. 2 (1).

⁴² F. Francioni, *The Evolving Framework...*, s. 24; zob. także: art. 5 konwencji UNESCO z 2003 roku.

7. Podsumowanie

Zastosowanie ochrony dziedzictwa kultury do nowych sytuacji oraz rozszerzenie rozumienia pojęcia dóbr kulturalnych do dziedzictwa kulturalnego całej ludzkości stanowi znaczący krok naprzód, ponieważ umożliwia objęcie ochroną wszelkich przejawów wytworów mających określony walor dla kultury. Tym samym można zauważyć stopniowe przechodzenie z modelu nacjonalistycznego do koncepcji internacjonalizmu kulturowego, pozbawionego elementu uznaniowości. Rozwiązanie to należy bez wątpienia ocenić pozytywnie.

Z drugiej strony wciąż brakuje efektywnych mechanizmów pozwalających na skuteczne egzekwowanie zobowiązania ochrony i zachowania dóbr kulturalnych, czego przykładem może być konwencja UNESCO z 1972 roku. Poza szeroko rozumianymi obowiązkami współpracy nie oferuje ona żadnych zabezpieczeń w razie zniszczenia dziedzictwa kulturowego. W większości przypadków to nadal państwa decydują, któremu dobru należy się ochrona z danej umowy, a któremu nie. Taki stan rzeczy pozostawia szerokie pole do naruszeń.

Mimo to nie można odmówić przedstawionym w niniejszym artykule konwencjom innowacyjności w podejściu do ochrony dziedzictwa kulturowego. Najlepszym tego przykładem jest konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, której celem było zapobieżenie zaniknięcia niematerialnych wytworów poszczególnych kultur w obliczu wspólnie postępującej unifikacji. Obecnie chronione dobra kultury to nie tylko obiekty materialne mające wyjątkową wartość dla danego narodu, ale także dziedzictwo niematerialne, jak na przykład języki bądź tradycje danych mniejszości etnicznych.